

Sebők Melinda

Kisportrék a második világháború utáni magyar irodalomból II.

(Transzcendens távlatok felé)

Weöres Sándor (1913–1989)

Weöres Sándor próteuszi alkatú költő. Egyik legfőbb kifejezési formája a metamorfózis: minden kortársánál gyakrabban változik költészete. Az ősköltészet, a keleti filozófia és a mitológia tájain is jártas próteuszi vagy Hamvas Béla szavaival élve „orpheuszi” költő sokféle álarcot képes magára ölteni. A *Nyugat* harmadik nemzedékével induló Weöres Sándor „poeta natus”, született tehetség volt. Már Csöngén töltött gyermekéveiben számtalan ritmusszerkezettel, többféle mintára visszatekintő stilizációval próbálkozott. Az igazi felfedezést a *Pesti Hírlap*ban Bónyi Adorján méltatásának köszönhette. Itt jelent meg az *Öregek* című verse is, amelyre Kodály Zoltán kórusművet komponált. Ilyen előzmények után nem ismeretlenül került a főváros kulturális életébe: tehetségére Babits, Kosztolányi, Füst Milán, Fülep Lajos és Hamvas Béla is felfigyelt. Weöres folyamatosan igényelte mesterei visszajelzéseit, tanácsait. Kosztolányi Dezső „drága csodagyermek”-ként köszöntötte, de Weöres lelkesedése, költői szemlélete, alkotókedve üdítően hatott Babitsra is, aki érdeklődéssel figyelte a fiatal tehetség inspirációit, szárnypróbálgatásait. Néhány Babitsnak küldött leveléből bepillantást nyerhetünk Weöres költői műhelyébe, a vers keletkezésének körülményeibe. Komolyabb hangvételű, hosszabb filozofikus költeményeivel párhuzamosan jelentek meg gyermekversei. Ezeknek a legtöbbje játékvers: nem szerepjáték, hanem olyan önálló műfajú költemény, amely kép és ritmus újszerű kapcsolatával kísérletezik. Weöres játékversei tehát olyan ritmikai képződmények, melyek nem jelentésükkel, tartalmukkal, hanem sokkal inkább dallamukkal, zeneiségükkel hatnak.

Első kötetei: *Hideg van* (1934), a *Kő és az ember* (1935) Pécsen láttak napvilágot. A fiatal költő 1933-tól a pécsi Erzsébet Tudományegyetem történelem–földrajz, majd filozófia–esztétika szakos hallgatója lett. Szellemi érdeklődése, filozófiai-esztétikai-költészeti műveltsége ezekben az években is sokat formálódott. Olyan kiváló tanárokkal találkozhatott, mint az ókortudós Kerényi Károly, a művészettörténész Fülep Lajos vagy a filozófus Halasy-Nagy József. Itt ismerkedett meg a pécsi könyvtárban dolgozó kultusztörténész, Várkonyi Nándorral is, akihez gyakran elvitte születőben levő verseit, kéziratait. A fiatal Weöres játszi könnyedséggel verselt egy-egy dallamra, ritmusra. A sikeres pályakezdet a Baumgarten Alapítvány kuratóriuma is elismerte: a

Baumgarten-díjból előbb észak-európai, majd távol-keleti utazást tett. A keleti filozófiai áramlatok hatására és Várkonyi Nándor biztatására fordította le németből és franciából a *Gilgames-éneket*, illetve több ókori keleti töredéket. A távol-keleti utazás hatása érezhető második kötetén. Metafizikai tételekkel, keleti bölcsélettel átítatott verseinek képzetvilága filozofikus: „Ha egyszer hazatérek, / bilincsben visznek el, / ha másik létbe térek, / csengőkkel űznek el” (Maláji dalok).

Weöres pályakezdetén megtalálja egyedi hangját. Már korai verseiben szakít a század eleji modernség poétikájával, megkérdőjelezi a költői beszéd alanyi szituáltóságát. Szabadul az éntől a határtalan végesség univerzumába vagy akusztikai-esztétikai elveken alapuló dallamos-ritmusos játékversekkel kísérletezik. 1932-től a *Nyugat* a pályakezdetést jelentette, de a székesfehérvári *Várnak*, később a pécsi *Sorsunknak* és a *Nyugat*-utód *Magyar Csillagnak* is munkatársa lett. Babits jóslata beigazolódtott, mikor Weörest olyan csodagyereknek nevezte, akitől „még kiszámíthatatlan meglepetéseket várhatunk”.¹

Weöres költészetében valóban váratlan meglepetést jelentett *A teljesség felé* (1945), az *Elysium* (1946), *A fogak tornáca* (1947) kötetetek megjelenése. A háború morális-kulturális következményeivel vetett számot, miközben mitologikus-transzcendens erőkből keresett vigasztalást (*A XX. századi freskó*, *A sorsangyalok*). Az 1948-as kommunista fordulat őt is kiszorította az irodalmi életből, csupán fordításai jelenhettek meg. Mallarmé-, Shelley-, Sevcsenko-fordításai *A lélek idézése* (1958) kötetben láttak napvilágot. A hallgatás tornya (1956) kötetével tért vissza az irodalmi életbe. Közben Kodály Zoltán megbízásából zenepedagógiai anyagokhoz írt verseket, amelyeket később *Magyar etűdök* címmel rendezett ciklusba. Weöres ritmusgyakorlatait a nagyközönség gyermekversekként ismerte meg: „*Három egész napon át / Bújtam erdő vadonát, / Gombamezőt, szikla-tetőt bejártam. // Három egész napon át / Faragtam egy furulyát, / Vadrózsából tündérsípöt csináltam*”. A nyelvi-ritmikai ötletekben gazdag gyermekversei *Bóbita* (1955), *Gyermekjátékok* (1965), *Zimzizim* (1969), *Télország* (1972) és *Ha a világ rigó lenne* (1972) kötetekben láttak napvilágot. Weöres kísérletező kedve, a szavakkal való játék akusztikai lehetőségei teremtették meg a gyermekköltészet remekeit. Játékverseiben a jelentésréteg csökkenésével ritmikai-zenei hatások közvetítik az esztétikai élményt. *A vers szünetése* című írásában maga is utal a tudatos zenei-ritmikai hatástörekvésre: a költészetet auditív művészetnek tekinti, a vers hangzásbeli kötöttségét a zenéhez kapcsolja. A magyaros és az időmértékes verselés szimultaneitása egyedi módon ötvöződik költészetében. Ritmuspróbáiban többféle verslábbal, ütemmel és különböző hanghatásokkal kísérletezik. *A Bartók suite Varázsénekében* rövid és hosszú sorok váltakoznak: a hosszabb sorok csupa rövid szótagokból, pirrychiusokból állnak; míg a rövidebb sorok spondeusszal lassítottak. Ez az ellentézés adja a versritmus egyensúlyát.

¹ BABITS Mihály, *Könyvről könyvre*, Nyugat, 1934/16.

A hosszú és a rövid szótagoknak a magyaros verselésbe való elvegyülése a klasszikus időmértékes verslábakkal kombinálva egyedi szimultán technikát és ritmusgazdagságot eredményez a híres *Bartók suite Varázsénekében*: „Csiribiri csiribiri / zabszalma – / négy csillag közt / alszom ma”. Weöres gyermekversei zömmel Kodály Zoltán keze alá készültek. A tündér című alkotása, amit ma *Bóbitaként* ismerünk, már 1937-ben készen volt: kimaradt az 1938-as A teremtés dicsérete című kötetből. Az 1955-ös *Bóbitában* viszont egy kis változtatással kötetcímként szerepelt. Weöres tehát tudatosan válogatta kötetébe egy-egy zenei dallamra írt verseit. Lírai darabjaival a költészet színes tündérvilágát teremtette meg.

Játékos szelleme mindig új nyelvi-formai kísérletbe fogott. A hosszúversekkel való kísérletezés közben találja meg azt a formát, amely alkalmas a filozofikus-mitológikus szemlélet lírai kifejezésére. A *hallgatás tornya* (1956) és a *Tűzkút* (1964) című kötetekkel ért pályája zenitjére. A mítoszi ihletésű terjedelmesebb kompozíciók a hosszúvers műfajába tartoznak (*Mária mennybemenetele – Hetedik szimfónia, Az elveszített napernyő, Orpheusz, Minotaurus*): a modern európai költészetben jól ismert műfajjal Weöres kezdett el először foglalkozni. A hosszúvers olyan pár száz soros lírai kompozíció, amely epikai-drámai elemeket is magába olvaszt, ugyanakkor túlhalad az élmények személyes körén. Weöres mítoszi ihletésű hosszúversei az európai költészetből ismert formát magasabb szinten teremtették újjá. A *Mária mennybemenetele* ötrészes kompozíció. Az édesanya emlékének szentelt vers a gyász megrendüléséből született. A ravatalon fekvő halott egyedi valójában ível fel a teremtő női lét általános jelképéhez, Máriához. A költemény alaphangja mégsem tragikus, hiszen a negyedik részben megtörténik a csoda, a mennybemenetel, majd a záró szakaszban a művészet csodájához, a költészet hatalmához tér meg. A *Tűzkút* egyik legkiemelkedőbb alkotása a *Salve Regina* szintén hosszúének. A Mária-himnuszokat felidéző költemény ellentétes folyamatokat idéz fel, megteremtve az éjszaka fátylából a virradatba; majd az életből a halálba vezető út ambivalenciáját. A Mária-jelkép az ember szellemi-lelki fölemelkedésének, teljességvágyának az eszménye.

Weöres a hosszúének mellett rövidebb dalaival: négysorosaival, szonettjeivel tovább kísérletezett a nyelv és a forma lehetőségeivel (*Rongyszőnyeg, Átváltozások*). A *Próteusz-szonett* egyfajta ars poetica a költő káprázatos átalakulásairól, alakváltásairól: „A parton Proteus alakoskodik: / most majdnem isten, most a lehetetlen, / most számtalan hús gyönggyé szerteröppen, / most sziklává mered, most újra híg”. Az *Átváltozások* szonettjei is példázzák, hogy Weöres személyiség-, tér- és időfelfogása eltávolodott a nyugatosok egyéniségkultuszától. A létezés titkos törvényeit kutatta. Létfilozófiai tanításait ősi mítoszokban, antik keresztény mitológiában, varázsénekekben, keleti vallásokban kereste. Költői világában a kimondhatatlant, a végtelent, a mindenséget próbálta megragadni. Ezt sugallja *Ars poetica* című költeménye is: „Fogd el a lélek árján fénylő forró igéket: / táplálnak, melengetnek valahány világévet / s a te múlt dalodba

csak vendégségbe járnak, / a sorsuk örökélet, mint sorsod örökélet, / társukként meg-
ölelnek és megint messze szállnak”.

Irodalomtörténeti érdekesség, hogy a nemrég megjelent *Elhagyott versek* terjedelmes válogatást kínál az eddigi kötetekből kimaradt művekből, számos olyan alkotást is felmutatva, amelyek eddig nem láthattak napvilágot. Ebben a kötetben található a Rapszódia a kivívott szabadságról című verse is, amelyet két verzióban is papírra vetett. A költeményt 1956-ban írta, és nem is annyira a hőn áhított – és ideiglenesen elnyert – szabadságot ünnepli, hanem pontos látéleletet ad az ötvenes évek berendezkedéséről, a diktatúra tetet-lelket nyomorító hatásáról: „Lehet-e, hogy nem áll az óra? / és hogy rabságunk ideje lejárt? / Csodálkozva nézzük karunkon / az elpattant bilincs gennyes nyomát. // Mi eddig nyűgként hangzott: a szabadság, / most nem mint / szólam, közöttünk lebeg, / sorsunkat a kezünkbe vesszük / és zsarnokaink tűnjenek.”

Rónay György (1913–1978)

Nemzedéktársai között Rónay György ugyancsak kiemelkedően sokoldalú s talán a leginkább klasszikus ízlésű költő volt. Világirodalmi szemhatára a legmodernebb szürrealista-expresszionista költészetig tágult. Intellektuális lírikusként a babitsi újklasszicizmust és a szürrealista látomást is ötvözni tudta sokszínű költői világában. Igazi „poeta doctus”-ként sajátította el különböző korok és kultúrák műveltséganyagát.

A *Nyugat* harmadik nemzedékének írói közül a leghívebben kitarzott a babitsi eszmék mellett. Rónay György számára Babits élő példa, erkölcsi magatartás, esztétikai-etikai mérce volt. Költői indulása ennek a humanista programnak a jegyében született. Az 1930-as években a gazdasági válság idején és a világháború árnyékában kezdte pályáját. A nehézkes pályakezdés ellenére hagyományhoz való hűsége, rendkívüli műveltsége tette igazi költővé-íróvá. Gödöllőn a premonstreieknél tanult: jellemét, tudását, páratlan szorgalmát valószínűleg ezek a gimnáziumi évek alakították ki. Később 1931 őszétől a budapesti Pázmány Péter Katolikus Egyetem magyar–francia szakos hallgatója lett, az egyetemen olyan kiváló professzorok hatása alá kerül, mint Gombocz Zoltán, Horváth János, Eckhardt Sándor, Pauler Ákos.

1931-ben jelenik meg első, *A tulipánok elhervadtak* című verseskötete. A tematikai változatosságot mutató, elégikus hangvételű versek többsége még Gödöllőn született. 1932-ben napvilágot lát a prózai és verses szövegeket váltakoztató *Híd* című második kötete, melyben híd-metáforával fejezi ki szilárd hitét Istenben. Indulásának irodalmi ízlését a késő-*Nyugat* világa és a régebbi magyar irodalom – vagyis a babitsi norma és az antik hagyományok, a berzsenyis klasszicizmus formálta. A *Vigilia* rögtön indulásakor, 1935-ben *Mint ama régi, Vízkereszt* című verseit közli, de Rónay György ekkor már munkatársa az *Új Kornak* és a *Napkeletnek* is. A világháború éveiben, 1943 tavaszán Thurzó Gáborral és Sötér Istvánnal útjára indítja a negyedévente megjelenő *Ezüstkort*.

A háború embertelenségével szembeni humanizmust képviselő lap teret ad Rónay másik mesterének, Sík Sándor költészetének is. A rövid életű *Ezüstkor* után 1945-től az *Új Ember* katolikus hetilap munkálataiba is bekapcsolódik. Pályakezdetén hiába talál kiváló mesterek pártfogására (Babits, Sík Sándor, Gombocz Zoltán, Echaradt Sándor), a világháború gátolja művészi kiteljesedését. 1948 szintén negatív fordulatot hoz: a kommunista diktatúra hallgatásra ítéli, csupán az *Új Ember* és az 1946-tól újrainduló *Vigilia* ad teret megnyilatkozásainak. Majdnem egy évtizedes hallgatás és kirekesztettség idején is rengeteg ír és dolgozik. 1948 utáni időszak nem a tétlenség, hanem „az építkezés csöndje pályáján”²

Az 1940/50-es években elsősorban tanulmány- és műfordításkötetekkel jelentkezik (*A regény és az élet, Petőfi és Ady között, Új francia költők, A francia reneszánsz költésze, Michelangelo versei*). Fordításaiban maximális formai és tartalmi hűségre törekszik. Legtöbb figyelmet a francia irodalomnak szentel. Az 1939-es *A modern francia líra* című fordításkötetből nő ki *Századunk útjain* több mint hétszáz oldalnyi műfordításkötete. Biztos kézzel tolmácsolja a modern európai költészet széles palettáját: az impresszionista Rilke, a szürrealista Éluard, a keresztény értékeket közvetítő Claudel, Francis Jammes és Mario Luzi, a drámaíró Cocteau, a parnasszista hatásoktól nem mentes Valéry, a metafizikus Supervielle, valamint a dadaista-szürrealista Aragon egyaránt foglalkoztatja. Az 1970-es évek elején *Mérleg* című verseskötetének címadó költeményében számot vet addigi életművével: „Legszebb éveimet idegen istenek/ oltáira pazaroltam.” A világlíra nagyjaira fordított idő mégsem tekinthető pazarlásnak. Rónay György életműve sokat gazdagodik azáltal is, amit világirodalmi elődeitől vagy hazai mestereitől tanul.

Filozófiai tájékozottságát mutatja, hogy a Szent Tamás skolasztikájában elmélyedő Rónaynak a modern teológusok is felkeltették érdeklődését: Teilhard de Chardin, Mounier és Karl Rahner elméletei nyomán alakul lírájának keresztény elkötelezettsége. Néhány versében ószövetségi (*Mózes, Jeruzsálem pusztulása*), több alkotásában evangéliumi témákat dolgoz fel (*Deres, Kövek és kenyerek, Jairus leánya, Betlehem, Olajfák éjszakája*). A bibliai történeteket feldolgozó alkotásai mellett költészetében a 20. századi vallásos líra imádságos hangneme is tovább él. Katolicizmusa, keresztény szemlélete néhol metaforikus-metonimikus kifejezéseinek szintjén is átsugárzik: „A Teremtés lélegzetvisszafojtva hallgat, / s Gábrriel szárnyain az Isten / várakozása foszforeszkál” (*Annunciáció*); máshol csak sejtethető módon, „észrevétlenül, mint a póruslélegzés”³ van jelen. A természettel és Istennel harmóniában levő költő az égi szféra magaslataiba emeli jó néhány lírai

² TŰSKÉS Tibor, *Rónay György*, Bp., Akadémiai Kiadó, 1988, 122.

³ VAS István, *Mint a póruslélegzés...* In: *A hajós hazatérése. Rónay György emlékezete* (szerk. RÓNAY László), Bp., Nap Kiadó, 2001, 213.

darabját. Tájképein derengő misztika színezi lírai alkotásait: a természeti jelenségek túlvilági üzenetet közvetítenek.

Transzcendens élményt sejtető verseinek egyik remeke a *Tél, alkonyat*: „Didergő könnyeket ejtenek a faágak/ s fehér töviseket. / A megfeszített mennybolt sebeiből még szivárog a vér. / Tócsába gyűlik és lassan megalvad.” A keresztény szellemiségű versekben is fontos szerepet kap a természetrajz. Az emberi pszichikumot közvetítő táj meghatározója egész költészetének. Lírájában a tájélmény a lélek rezdüléseinek, bonyolult világának kifejezője.

Az 1960-as évek kötetei (*Fekete rózsza* 1961, *A város és a délibáb* 1964, *Tükör és tűz* 1966, *A tenger pántlikái* 1969) az érettebb líra fokozatos átalakulásáról tanúskodnak. Többféle verstípusban is jártas: az önéletrajzi ihletésű, szubjektív sorssal való számvetést végző versektől (*Nyár, Őszi*); a tömör, életérzést sugalló pillanatképeken át (*Szárszói dolgok, Szárszói napló*); a műveltséganyagot jelképként felhasználó lírai közlésig (*Virginia Woolf halála, Bessenyei Biharban, Haydn gyászmiséje, Trisztán és Izolda*). A tenger pántlikáiban gyakran más költők hangján szól: Baudelaire, a nyugatosok, Berzsenyi vagy éppen Kassák stílusában. Néhol horatiusi filozófiát vagy józan belenyugvást hirdet.

A Szárszó-ciklusban az ősz színei az öregedés és az idő múlásának metaforái. A szorongásélmény (*Almafa Szárszón, Egy csillag Szárszón*), az elmúlás keserűségének fájdalma az őszi tájképekkel az elkerülhetetlen átélésével jutnak kifejezésre. *Szeptemberi csönd Szárszón* című versben a költő a változó időre figyelmeztet. A lírai én a rezzenéstelen csöndben a végtelenséget és az örökkévalóságot éli át, mikor a mozdulatlan tájban megsejti a halál közelségét: „A teljes csönd! ... ez a valószínűtlen, oldott / Kékség, és a tó rezzenéstelen / ezüst tükre a koradélutánban: / ez már szinte a végtelen / az örökkévaló az elmúlásban. // Mert az elmúlás ez: mikor a forgás / mintha megállna, s kitágul a pompás / látóhatár. Úgy érzed, óriás // lettél benne. – Ám egy perc, és riadtan / hanyatt dőlsz.” A lírai én tapasztalatai sűrűsödnek a költeményben. Az egyén a percnyi halálérzet riadalmából azonban föleszmél a valóság jelenére. Minden tájképi mozzanatnak különös jelentése, sőt jelentősége van: a mozdulatlan tavi kékség a végtelenséget, az örökkévalóságot sugallja, de ez a rejtélyes végtelen transzcendens sejtelmekkel társul. A rezzenéstelen balatoni tájban gyönyörködő szubjektum egy pillanatra megérzi az elmúlás sejtelmét, a teremtő hatalmának végtelenségét.

Rónay György az 1960-as évek végén és az 1970-es évek elején érte el költészetének magaslatait. Új köteteiben (*Téltemető, Mérleg, Kakucsi rózsák*) szintén többféle versforma és műfaj variálódik. A sűrű mondatszövegekkel, epikai elemekkel átszőtt hosszabb költeményektől (*Kakucsi rózsák, Kantáták, Szerápión legendák*) a rövid, sűrített, Pilinszky-versekre hasonlító objektív lírán át (*Jelenlét, A csönd, Magány, Tél, Nyárutó*) különböző verstípusokban szólal meg, de a versek hangnemében mégis van valami közös vonás: az ember esendősége és az elmúlás tragikuma. Rónay György utolsó költői

korszaka a vallomáslíra, a szereplíra, az epikus elemekkel átszőtt monologizáló hosszúvers és a tömör, zárt, személytelen líra szintézise: az életművet gazdagító, megújulást hozó együttese. Az 1970-es évek elején súlyos betegség, infarktus figyelmezteti a közeledő elmúlásra. Rónay *A közelítő tél kapujában* hallgatja a belső csöndben a külvilág apró rezzenéseit. A *Szélcsend* és a *Szárszón* ciklus lírai akkordjaiban az elmúlás kérdése foglalkoztatja. A fojtogató csöndben saját költői szigetén, szárszói kertjében szemléli a balatoni tájat, figyeli az éjszaka hangjait, a madarak pihegését, a fák kérgében keringő nedvek csobbanását.

Az emberi magányt, az egyén szorongását, a közeli halál tényét megverselő költeményeiben szembeütő a „mégis-remény” fordulata, ellentétes oldása. „Korán esteledik”, mégis „Hiába szöktél el fiatalság” (Hiába). „A hullámok halandók, de a hullámozás halhatatlan” (*Október Szárszón*). A szűkszavú lírai darabok mellett ott vannak az élet őszen végzett hömpölygő lírai áradások (*Kantáták, Szerápion legendák*), a pszichikai tényeket, az egyén fájdalmit rögzítő tájversek (*Október Szárszón, Szárszón, Őszi napló*) vagy a betegség tüneteit diagnosztikus pontossággal rögzítő költemények (*Műtét, Az infarktus féltálmái, Aki megjött, Jelentés, Hatvan utánra, Záróra*). Kései lírájában megörökíti a megfáradt Odyszeusz énekeit: Rónay látomásos szintézisversekkel a homéroszi hős alakjában találja meg élete alapmetaforáját, a végtelenség és a határtalanság élményét. Az Odyszeusz-verseknek és a Szerápion-legendáknak is vissza-visszatérő jelképe a hullámozó víz. A tenger hullámozása a halálon túl is megmaradó örök természet, az antik eposz hőse az ember küzdelmes vándorlását jelenti. A tenger-motívummal a megsejtett örökkévalóság válik a lírai meditáció tárgyává. A költő Ithaka szigetéről is rálát az égi magaslatokra. A modern Odyszeusz számára azonban már nincs visszatérés, mert bármelyik pillanatban „szólhat a tengerről a hívás”. Rónay György kései lírája az élet őszeről szóló, balsejtelmet sugalló élménylíra, de az élettől búcsúzó művészegyenység számadása is. Az utolsó évek lírai darabjaiban az elmúlás gondolata, a betegség tünete, az öregkor szorongása a meghatározó.

A *Jegyzetlapok* című kötetében az általa megfogalmazott morális mércével: etikusan, esztétikai érzéssel mutatja fel a régi irodalom (Gyöngyösi, Zrínyi, Faludy, Baróti Szabó, Eötvös) értékeit; ugyanakkor elfogulatlanul elemzi pályatársai (Ottlik, Mándy, Pilinszky, Nemes Nagy Ágnes, Weöres, Tamási) műveit, legtöbbjükéről hiteles portrét is fest. *Olvasás közben, Fordítás közben, Kutatás közben* hibátlan mesterségtudással, esztétikai igazsággal mutat fel klasszikus és modern irodalmi értékeket. Naplóiban szintén részletesen ad számot egy-egy fordítás vagy tanulmány elkészítéséről: olyan hosszasan elmerül kedvenc szerzőinek életútjában, műveiben (többek között például Kafka vagy Claudel világában), hogy a mindennapi élet eseményeit is rögzítő jegyzetei néhol önálló tanulmánnyá nőnek. Irodalomtörténeti írásaiban az egész magyar és európai irodalom remekeit elemzi. Kritikai szemlélete, etikus magatartása, látásmódja, tágas világ- és magyar irodalmi műveltsége Babitshoz hasonlítható. Az európai irodalom

történetét babitsi mércével szemléli, de a mesterétől harminc évvel fiatalabb Rónay kritikus figyelmének a fényszórója már a legmodernebb művészeket is megvilágítja. Kritikáival, fordításaival és versköteteteivel párhuzamosan jelennek meg regényei. *A regény és az élet* kötetében az egész magyar regényirodalmat Eötvöstől, Kemény Zsigmondtól egészen Kassáig igyekszik megismertetni az olvasóval. Tanulmánykötete előszavában a regényírói szándék elveit is megfogalmazza: „A magyar regényirodalom voltaképpen akkor kezdődik, amikor a regényírószándék találkozik kora magyar valóságával, egyáltalán a magyarsággal; amikor fölfedezi s témájául, anyagául választja és vállalja kora társadalmi, elsősorban magyar társadalmi valóságát”.⁴ Rónay mindent tudott a nagyepikai műfajról és a modern elbeszélés sajátosságairól ahhoz, hogy kiváló történelmi hitelességgel és jellemábrázolással írja meg regényeit. Első sikeres családregénye (*Fák és gyümölcsök*) után ír háborús tablót (*Az alkony éve*) és társadalomkritikai bírálatot (*A nábob halála, Képek és képzelgések*). Regényírói művészete mégis a második világháború és a kommunista diktatúra éveit egyaránt feldolgozó epikai alkotásaiban teljeseedik ki igazán. Epikájának két csúcsteljesítménye az *Esti gyors* (1963) és *A párdúc és gödölye* (1978). Ezek a történelmi-pszichológiai regények az egyén történelmi bűneiről és bűnhődéséről hitelesen ismertetik a történelmi kort a főszereplők jellemén és lélektani analizésén keresztül. Az *Esti gyors* Kerekes Kálmán gyógyszerész visszaemlékezéseinek és marcangoló önvádján keresztül mutatja be a nyilasterrort és áldozatait. Kerekes hiába tesz önmaga ellen feljelentést, lelki furdalásában az értelmetlen öngyilkosságot választja. A politikai hatalom szorításától való félelem légkörének érzékeltetése és az etikai problémák analízise éppoly kiváló, mint utolsó regényében, a *Párdúc és gödölye*ben. A mű Stoll Aurél bíró lelki gyötrelmét állítja az emlékképekből összefűzött cselekmény középpontjába. Stoll lelki tépelődésének rajza, monológja kortörténeti dokumentumként is szolgál. Stoll túl későn szeretné tisztázni a Rákosi-rendszerben elkövetett bűneit, s már hiába keresi fel megalázott osztálytársát, Kende Pepit megbocsátásért könyörögve. Kende halála előtt a Bibliát olvassa, melyben a regény Izaiás könyvéből vett mottója van aláhúzva figyelmeztetésül: „Együtt lakik majd akkor a farkas a báránnyal, / s a párdúc a gödölyével”. A hatalom oldalán álló is könyöröghet kegyelemért? Bűneinkért kapunk-e megbocsátást? Menekülhetünk-e az önvád elől? A morális kérdéseket nyitva hagyja az író. A bibliai motívumokkal átszótt, az emberi pszichikumot érzékletesen ábrázoló regényeiben az emberi gondviselés, a részvét, a megbocsátás és a kegyelem gyakori téma. Főszereplőinek gondolatfolyamát belülről, mégis kritikusan ábrázolja. Mindkét regény (*Esti gyors, Párdúc és gödölye*) a lélek útvesztőibe, a bűn és a bűnhődés nyomasztó tájaira vezet. A *Párdúc és gödölye*ben lélektanilag elmélyíti és továbbfejleszti a jellemrajzot: nagyobb teret kap a megbánásban fölsejlt bocsánat, a kiengesztelés és a megtisztulás reménye.

⁴ RÓNAY György, *A regény és az élet*, Bp., Magvető Kiadó, 1947, 14–15.